

BAKI DÖVLƏT UNIVERSİTETİ

İLAHİYYAT
FAKÜLTƏSİNİN
ELMİ MƏCMUƏSİ

№ 22 • DEKABR (ARALIK) 2014

ƏHMƏD ƏRDƏBİLİNİN "ƏQAİDÜL-İSLAM" ƏSƏRİNDƏ "NÜBÜVVƏT" MƏSƏLƏLƏRİ

Samid Qənbər oğlu Quliyev

AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına

Əlyazmalar İnstitutunun doktorantı

Açar sözlər: Səfəvilər, Əhməd bin Məhəmməd, Ərdəbil, Nəcəf, din, Peyğəmbər

Key words: Safavid, Ahmad bin Mohammad, Ardabil, Najaf, religious, prophet

*Ключевые слова: Сефевидов, Ахмад бин Мухаммад, Ардебиль, Эп-
Наджаф, религия, пророк*

İslam dininin əsasını təşkil edən amillərdən biri, təkallahlıq prinsipindən sonra Nübüvvətə iman etməkdir. Nübüvvət ərəb dilindən Azərbaycan dilinə tərcümədə "xəbər vermək" anlamına gəlir. Daha çox Azərbaycandilli dini ədəbiyyatlarda Nübüvvət sözünə "peyğəmbər" və "Allah elçisi" formasında rast gəlirik.

Ümümilikdə götürdükdə isə peyğəmbərlər Allah ilə insanlar arasında vasitəçi rolunu oynamışdır. Deməli, inancımıza görə nübüvvət sahibləri olan peyğəmbərlər Allah tərəfindən təyin edilərək, Rəbbimizə məxsus əmr və qadağaları insanlara çatdırırlar. Allah zaman-zaman peyğəmbərləri əməli saleh insanlardan seçərək hər bir millətə elçisini göndərmişdir. Necə ki Allah bu barədə səmavi kitablارın sonuncusu olan Qurani-Kərimin İbrahim sürəsinin 4-cü ayətində buyurur ki, "***Biz hər bir peyğəmbəri öz millətinin dilində (danışan) göndərdik ki, (Allahın əmrlərini) ona izah edə bilsin.***" (1)

Peyğəmbərlər haqqında səmavi vəhylərə əsaslanıb kitab yazan alimlər çox olmuşdur. Bunların sırasına İmadəddin Əbul-Fida İsmayıl ibn Ömər bin Kəsir (81-157 h.q), Əbu Əbdullah Məhəmməd ibn İshaq (85-150 h.q), Əbu Məhəmməd Əbdül-Məlik ibn Hişam (vəf 213-218-ci illər arası. h.q), Əbu Cəfər Məhəmməd ibn Cərirət Təbəri (224-310 h.q) və başqalarını daxil etmək olar.

Adlarını qeyd etdiyimiz bu və ya digər alimlərin sırasında bir çox azərbaycanlı alimlər də mühüm yer tutmuşdur. XVI əsr Azərbaycan alimi Əhməd Ərdəbilinin "Əqaidül-İsləm" adlı kitabının IV babında (fəslində) Nübüvvət məsələlərinə aydınlıq

gətirmiş bir sıra əqli və nəqli dəlillər vasitəsiylə peyğəmbərlik haqqında məlumat vermişdir.

Əhməd bin Məhəmməd Ərdəbili orta əsrlərdə dini-irfani fikrinin görkəmli nümayəndələrindən biri sayılmaqla Azərbaycan islam alimləri arasında mühüm yer tutmuşdur. XVI əsrin əvvəllərində Ərdəbil şəhəri yaxınlığındakı Niyar kəndində kasıb bir ruhani ailəsində dünyaya gəlmiş və ilk təhsilini dövrünün böyük riyaziyyatçı və astronom alimi-dayısı Əllamə İlyas Ərdəbilidən almışdır. (4, səh. 11)

Əhməd Ərdəbili gələcək nəsillərə iyirmidən çox dəyərli elmi əsərlər qoymuş və bu əsərlərinin ikisini doğma dili olan-Azərbaycan dilində yazmışdır. (3, səh. 7) Azərbaycan dilində olan “Risələtül-əxlaq” əsəri hazırda bizlərə məlum olmasa da, haqqında ayrı-ayrı kitablarda məlumat vardır. Digər bir kitabı “Əqaidül-İsləm” əsəridir ki, bu günə qədər qorunub saxlanılır. Bu kitabın əlyazma nüsxəsi AMEA-nın kitabxanasında F-956 və F-1743 şifrəsi altında qorunmaqdadır.

Əhməd Ərdəbili 1585-ci ilin iyul ayında (h.q 993-cü ilin rəcəb ayı) dünyasını dəyişmişdir. Böyük Azərbaycan aliminin məzarı dördüncü İslam xəlifəsi olmuş Əbutalib oğlu Əlinin məzarının yaxınlığında, İraqın Nəcəf şəhərindədir. (5, səh. 1645)

Əhməd bin Məhəmməd “nəbi” sözünə “uca məkan” və ya “xəbər verici” izahını vermiş və bəzi alimlərə istinadən qeyd etmişdir ki, nəbi ilə rəsul arasında fərq yoxdur. Belə ki, fəslin əvvəlində “Bil kim, nübuvvət lüğətdə peyğəmbərlik və nəbi peyğəmbər deməkdir. Və əvvəl nübuvvətdən muştəqdır. Və nübuve fəthə nun və sukun baye müvəhhidə ilə uca məkanə deirlər. Guya əvvəl həzrətin şəni cəmi ucalardan uca olduğu üçün nəbi deirlər. Və ya nəbədən muştəqdır və nəbə dəxi fəthə nun və bay muvəhhidə ilə xəbər verici deməkdir. Guya əvvəl həzrət vəsilə olub xaliq canibdən xəbər verdiği üçün nəbi deirlər. Və əhl ələm istilahində nəbi əvvəl insanə deirlər kim, həq təala canibindən xəbər verici ola kim, heç bəşər vasitə olmiyə. Zira kim, bəşər vasitə olsa lazım gəlur kim, əvvəl peyğəmbər olmiyə. Bil kim əvvəl vasitə olan bəşər peyğəmbər ola. Və dəxi nəbi ilə rəsul arasında əhli ələmin qovli muxtəlifdir. Bəzi alimlər diyubdurlər kim, nəbi ilə rəsul muradfidur. Yəni mənasi birdir, təfriqə yoqdur.” oxuyuruq. (2, səh. 84)

Daha sonra isə bu mövzuda fərqli baxışların mövcüd olmasını qeyd etmiş, Peyğəmbərlərin nəbi və rəsul adlanmasına və iki qismə bölünməsinə isə “Hər rəsul nəbi olur, amma hər nəbi rəsul deyildir” yazaraq münasibətini bildirmişdir. Rəsul olan peyğəmbərlərin şəriət sahibi (yeni qanun), nəbilərin isə özlərində əvvəl gələn rəsulların şəriətinin təbliğçisi olması lazımdır. (2, səh. 84)

Alimlər "nəbi" sözünün "nəbava" yəni "hündür bir şey" sözündən qaynaqlandığını bildirmişlər. Nəbi sözünə bu yöndən yanaşsaq, bunu hər bir peyğəmbərin digər insanlardan daha uca məqamda olduğunu deyə bilərik. Uca Allah Məryəm sürəsinin 57-ci ayətində buyurur: **"Biz onu (sonuncu peyğəmbəri) yüksək bir məqama ucaltdıq"** (1)

"Rəsul" sözünün lüğəti mənasına gəlincə, bu, ərəbcə "irsal" sözündən götürülmüşdür ki, bu da "göndərilmək" deməkdir. Qurani-Kərimdə tək halında "rəsul" və ya "mursəl" kimi və cəmdə isə "rusul" kimi istifadə olunmuşdur. (6, səh. 94)

Alimlər rəsul və nəbi sözlərinin istilahi mənalarda ixtilaf etmişlər. Onların içərisində ən məşhur rəylər aşağıdakılardır:

Nəbi o adama deyilir ki, Allah ona vəhy edərək müəyyən əməlləri yerinə yetirməyi buyurmuş, o da bunları möminlərə əmr etmişdir. Nəbilər yalnız əmr və qadağalar barədə möminlərə xəbər vermişdir. Allah onları kafirlərə xitab etməsi üçün göndərməmişdir. (7, səh 242)

Rəsul isə o adama deyilir ki, Allah ona vəhy edərək onu Allahın əmrinə qarşı çıxanlara əmr və qadağaların çatdırması üçün göndərmişdir. Rəsul isə həm möminlərə, həm də kafirlərə göndərilmiş olur və Allahın risaləsini təbliğ edərək insanları yalnız Allaha ibadət etməyə çağırır. (7, səh 245)

Qurani-Kərimdə Həcc sürəsinin 52-ci ayətinin əvvəlində oxuyuruq: **"(Ya Rəsulum!) Biz səndən əvvəl də (şəriət sahibi olan) elə bir rəsul, (şəriət sahibi olmayıb onun ardınca gədən) elə bir nəbi (peyğəmbər) göndərmədik ki,...."** (1)

Bu ayədə Rəbbimiz rəsul və nəbi göndərdiyini buyurur. Belə ki, Uca Allah möminləri nəyəsə dəvət etməyə əmr etdikdə həmin şəxs Allah tərəfindən göndərilmiş olur. Lakin bu mütləq rəsulluq sayılmır. Mütləq rəsulluq peyğəmbərlərin bütün insanlara, o cümlədən möminlərə və kafirlərə göndərilməsinə deyilir.

Onu da qeyd edək ki, yeni bir şəriət gətirmək rəsul olmaq üçün şərt deyil. Belə ki, Yusuf peyğəmbər İbrahim peyğəmbərin dini üzərində olmuşdur. Davud və Süleyman peyğəmbər – hər ikisi Tövrata tabe olmuşlar, lakin bununla belə onlar rəsul idilər. Quranda bu barədə Ğafir sürəsinin 34-cü ayətində oxuyuruq: **"Daha öncə Yusuf sizə açıq-aydın dəlillər gətirmişdi. Siz onun gətirdiklərinə şəkk etməkdə davam edirdiniz. Nəhayət, o, vəfat etdikdə dediniz: "Allah ondan sonra elçi göndərməyəcəkdir!" Allah həddi aşan, şübhə edən kimsəni beləcə azğınlığa salar"**.

Allah həmçinin ən-Nisa sürəsinin 163-164-cü ayətlərində buyurur: **"Biz Nuha və ondan sonrakı peyğəmbərlərə vəhy etdiyimiz kimi sənə də vəhy etdik. Biz İb-**

rahimə, İsmailə, İshaqa, Yaquba və onun nəslinə, İsayə, Əyyuba, Yunusa, Haruna və Süleymana da vəhy etdik. Davuda da Zəburu verdik. Daha öncə *bir qisim* elçilər barəsində sənə söylədik, *digər* elçilər barəsində isə sənə *heç nə* söyləmədik. Və Allah Musa ilə sözlə (vasitəsiz) danışdı” (1).

İmam Məhəmməd Baqir ibn Əli “nəbi” ilə “rəsul” arasındakı fərqi bu cür izah etmişdir: “Nəbi vəhy mələyini yuxuda görür və vəhyin səsini eşidir, lakin vəhy mələyini aşkarda görmür. Rəsul isə vəhyin səsini eşidir, yuxuda görür və vəhy mələyini aşkarda müşahidə edir.”(8, səh. 175)

Rəsul risalət məqamında nəbidən üstündür, çünki rəsullar nübüvvətdə olmayan xüsusiyyətlərə malikdir. Peyğəmbərlərin bir çoxu hər iki məqama, bəziləri isə təkə nübüvvət məqamına malik olmuşlar. (9, səh. 324)

“Əqaidül-isləm” əsərində Peyğəmbərlərin qism və dərəcələri haqqında oxuyuruq: “Pəs bu dəlil ilə ənbiya aleyhumussələm üç qismə munhəsər olur: Əvvəl əvam, ikimci xəvas və üçüncü əxəss.

Əmma əvam ənbiya oldur kim, onlara Cəbrəil gəlmiyə və onlardan möcuzat zair olmiyə, bil kim məhz vəhy və ilhamilə xəlqə peyğəmbər ola. Və onlar yüz min ikirmi üç min altı yüz doqsan yeddi nəbidir.

Və xəvas oldur kim, Cəbrəil ilə vəhy almış və möcuzat sahibi olmuşlar. Və onlar üç yüz səkkiz nəbidir.

Əmma əxəss ba vucud vəhy və ilham və kitab və şəriət ilə yeni şəriət vəzə eliyub əvvəlki şəriətləri mənsux eliyə və onlara ulul əzm deirlər. Və ulul əzm dəxi beş peyğəmbərdir: Əvvəl Nuh nəciyullahdır. İkimci İbrahim xəlilullah. Üçüncü Musa kəlimumallah, dördüncü İsa ruhullah, beşinci Muhəmməd rəsulullah sallallahu aleyhi və alihi və səlləm kim, xatəm ənbiya və nasix ədyan və mələl sabiqədir.” (2, səh. 84-85)

Əhməd bin Məhəmməd Ərdəbili peyğəmbərləri 3 qismə bölərək, mükəmməl surətdə tədqiq etmiş və müəyyən cəhətlərə görə Allah elçilərini fərqləndirmişdir:

Qeyd olunan 3 qism aşağıdakılardır:

- a) əvam (adi)
- b) xəvas (xüsusi)
- c) əxəss (ən xüsusi)

Birinci qism: Mələk Cəbrəil (vəhy gətirən mələk) nazil olmadan, Allahdan vəhy alma yolu ilə peyğəmbərlik etmiş, şəriət və möcüzə sahibləri deyillər. Bunların sayı 123697 nəfərdir. (2, səh 84)

İkinci qism: Bu qismə daxil olan peyğəmbərlər Cəbrəil vasitəsiylə vəhy almışlar. Bunların sayı 308 nəfərdir.

Üçüncü qism: Vəhy alma ilə yanaşı şəriət (qanun) sahibləri olmaqla özündən əvvəl gələn şəriətləri mənsux etmişlər. Bunların sayı 5-dir və ulul-əzm adlanırlar.

1. Nuh Nəciyullah, (Allahın nicat verdiyi)
2. İbrahim Xəlilullah, (Allahın dostu)
3. Musa Kəlimullah, (Allah ilə danışan)
4. İsa Ruhullah, (Allahın ruhu)
5. Məhəmməd Həbibullah. (Allahın sevimlisi) (2, səh 85)

Bütün peyğəmbərlərin bəzi ortaqları xüsusiyyətləri vardır. Bu xüsusiyyətlər barədə İslam alimləri bir çox fikirlər səsləndirmiş və nəticə olaraq bu sahədə aşağıdakıları qeyd etmək olar:

1. Dəvət və möcüzə

a) Dəvət

"Əqidül-İslam" əsərində peyğəmbərlərin qismlərindən sonra peyğəmbərliyə xas olan xüsusiyyətlərə toxunaraq qeyd etmişdir ki, peyğəmbərlərdə ən böyük xüsusiyyətlər dəvət və möcüzədir. Belə ki, "Pəs sabit oldur kim, məzkur olan muqəddimələr ikisi dəxi mutəvatir olan xəbər ilə dəlil qəti kimi yəqin subutdur və əslən ihtimal şəkk və şübhə yoqdur. Zira kim, nübüvvət pənəhin Məkkə müəzzəmədə zühur etdiki və dəvət nübüvvət edub möcuzat göstərdügi əhli ələmə gündən rövşəndur.

Bəyan müləzimət oldur kim, bu iki muqəddimə biri dəvət nübüvvət və biri izhar möcüzədir, səhih olmasa, lazım gəlur kim, peyğəmbər olmaq lazım olmiyə və ələyaz billəh peyğəmbər olmasə, gərəkdir kim, bikkulliyə təkalif şəriyyə əbəs və ləğv ola. Husn və qəbih əşyai bir-birindən mumtaz olmiyə. Bil kim, vacibəl vucudin dəxi sabit olmaqi lazım olmiyə. Pəs lazım gəlur kim, peyğəmbər olmaq və məlzum kim, təkalif şəriyyə əbəs olmaqdir, ikisi dəxi batil ləğvdir. (2, səh. 85-86)"

Peyğəmbərlər Allahdan aldıqları əmr və qadağaları qövmlərinə (ümmətlərinə) qüsursuz çatdırmışlar. Bunun əksini güman etmək isə əbəsdir. Çünki buna nə onların Rəbbi, nə də təmiz fitrətləri imkan verərdi. Təbliğ hər bir peyğəmbərin varlığının əsasıdır. Təbliğ olmasa idi, peyğəmbər göndərilməsinin də bir mənası qalmazdı. Allahın insanlara olan lütfü peyğəmbərlərin göndərilməsi və onların təbliği ilə həyata keçmişdir. Bütün peyğəmbərlər insanların faydalanması üçün geniş surətdə təbliğdən istifadə etmişdir.

Mürtəza Mütəhərri peyğəmbərlərdə olan təbliğ xüsusiyyəti haqqında qeyd edir ki, Peyğəmbərimiz daim təbliğatda olmuş, özü bu məqsədlə Taifə səfər etmiş və

Həcc mövsümü ərəfəsində qəbilələr arasında gəzərək təbliğətçilik funksiyasını yerinə yetirmişdir. Özü ilə yanaşı bu işə səhabələrini də səfərbər etmiş, belə ki, Əli ibn Əbu Talibi və Məaz ibn Cəbəli ayrı-ayrı vaxtlarda Yəmən, Mədinəyə hicrət etməzdən qabaq isə Məsəb ibn Umeyri, böyük bir səhabə dəstəsini isə həm xilas olmaları üçün həm də təbliğət aparmaq üçün Həbəşistana (Efopiya) göndərmişdir.

Peyğəmbər səhabələri ilə yanaşı hicrətin 6-cı ilindən başlayaraq bir çox ölkələrin şahlarına məktub göndərmiş və özünün İslam dininin təbliğətçisi olmasını bildirmişdir. (17, səh. 324-325)

b) Möcüzə

Möcüzə Peyğəmbərlərin doğruluğunu təsdiq etmək üçün Allah tərəfindən verilən insanların aciz qaldığı fəvqəladə hadisədir. Peyğəmbərlərin göstərdiyi möcüzə Allahın iradəsi ilə baş verir və heç bir qüvvənin təsirinə düşməyərək qüvvədən düşür. (11, səh. 113, 114)

Peyğəmbərlərin möcüzə sahibi olmaları haqqında Əhməd bin Məhəmməd Ərdəbili sonuncu peyğəmbərə nazil olan Qurani-ən böyük möcüzə kimi göstərərək qeyd etmişdir ki, "Əmma möcüzəsi Quran məciddir kim, cəmi fushayi ərəb onun ilə muarizə eylədilər, ba vucud kəmal fəşahət ilə muxtəsər sürə deməgə qadir olmədilər, kim, öz qətl və ǧarətlərinə razı olub qital və cidal ixtiyar eylədilər." (2, səh. 87)

Bu barədə Qurani-Kərimdə bir neçə yerdə misallar çəkilmiş və qəti sürətdə bildirilmişdir ki, Quran ilahi kitab olaraq bəşər zəkasının məhsulu deyildir. Belə bir möcüzəvi kitabın ərəsəyə gəlməsində ağıl sahibləri acizdirlər. Necə ki, Bəqərə sürəsinin 23-cü ayətində oxuyuruq: "*Əgər bəndəmizə (Muhəmmədə) nazil etdiyimizə (Qurana) şəkkiniz varsa, siz də (fəşahətdə və bəlaǧətdə) ona bənzər bir surə gətirin və əgər ("bu, bəşər kəlamıdır" sözünü) doğru deyirsinizsə, onda Allahdan savayı (bütün) şahidlərinizi (bütlərinizi, şair və alimlərinizi bu işdə köməyə) çağırın!*" (1)

Sonuncu peyğəmbərin Qurani-Kərim, ayın ikiyə bölünməsi və bir neçə möcüzəsinə nəzər saldıqdan sonra (2, səh. 88) Əhməd Ərdəbili digər peyğəmbərlərin möcüzələrinə də diqqət yetirmiş və Yusif peyğəmbər haqqında qeyd etmişdir ki, "Və genə bu qəbildəndir əvvəl tifi kim, həzrət Yusufin paklığına şəhadət eylədi: "Va şəhidə şahidən min əhlihə". (2, səh. 100)

Körpənin dil açaraq Yusif peyğəmbərin bu işdə günahsız olması haqqında Qurani-Kərimin Yusif sürəsinin 24-27-ci ayətlərində oxuyuruq:

"Doğrudan da (qadın) ona meyl salmışdı. Əgər Rəbbinin dəlili (xəbərdarlığını) görməsəydi, (Yusif də) ona meyl edərdi. Biz pisliyi və biabırçılığı (zinanı) ondan sovuşdurmaq üçün belə etdik. O, həqiqətən, Bizim sadıq bəndələrimizdəndir!,

Yusif canını qurtarmaq, Züleyxa da onu yaxalayıb kamına çatmaq məqsədilə hər ikisi qapıya tərəf cumdu. (Züleyxa) onun köynəyini arxadan cırdı. Onlar qapının ağzında (qadının) ağası (əri) ilə rastlaşdılar. (Züleyxa) dedi: "Sənin ailənə pislilik (övrətinlə zina) etmək istəyənin cəzası yalnız zindana salınmaq, ya da şiddətli bir əzaba düçar edilməkdir!",

(Yusif) dedi: "O məni tovlayıb yoldan çıxartmaq (mənimlə yaxınlıq etmək) istədi!" Bir şahid (Züleyxanın beşikdə olan körpə əmisi oğlu) belə şəhadət verdi: "Əgər (Yusifin) köynəyi öndən cırılmışsa, (qadın) doğru deyir, o isə yalançılardandır.

Yox, əgər onun köynəyi arxadan cırılıbsa, (qadın) yalan deyir, o (Yusif) isə doğrudanışanlardandır." (Qadının əri Yusifin) köynəyinin arxadan cırıldığına gördükdə dedi: "Bu sizin (siz qadınların) məkrlərinizdəndir. Doğrudan da, sizin məkriniz böyükdür!" (1)

Bu hadisəni Sabir Həsənli özünün "Peyğəmbərlər tarixi" adlı kitabında bu cür qeyd edir: " Çətin vəziyyətə düşən Züleyxanın əri şəhərdə biabır olacağından qorxaraq Yusifə bu haqda susmağı, arvadına isə öz günahı üçün tövbə etməyi tapşırırdı. Yusifə şahidlik edən körpə isə ilk körpə deyildi. Məşhur hədis ravisinə İbn Abbasdan gələn bir hədisə görə İslam peyğəmbərinin "Dörd kəs tam körpə ikən danışmışdır: Fironun qızının kəninin körpəsi, Yusifin şahidi, Cüreycin şahidi və Məryəm oğlu İsa." (10, səh. 146)

İhsan Atasoy "Peyğəmbərlər tarixi" kitabında fərqli bir baxışla çıxış etmiş Yusifin haqq olmasına şəhadət verənin beşikdə olan körpə yox, Züleyxanın əmisi olmasını bildirmişdir. "Həzrəti Yusif, insafı və ağıllı biri olan Züleyxanın əmisinin sözləri ilə rahatlandı" (13, səh. 182)

Bu mövzuda eyni fikirləri Sədrəddin Bəlaği də özünün "Quran qissələri" kitabında Yusif peyğəmbərdən bəhs edərkən səsləndirmişdir. (15, səh. 67)

Yunis peyğəmbərin isə balığın qarnından möcüzəvi sürətdə xilas olmasını bu cür qeyd etmişdir: "Yunis əleyhissəlam yəqin bildi ki, həq təalanın rizqini təng etməz, yəni muatəbə qılmaz. Xəvah qovm içində muqim olsun və xəvah qovmdən muhacirat eylesun. Bu təqrirə muvafiq və bu təfsirə mutabiqdur əvvəl kim,ərbab kəşf və urfan və əshab hal və iqan buyurubdurlər kim, əvvəl məqam kim həzrət Yunusə balıq qarnində nəсіб oldi, ondan eylər və ondan sonra dəxi nəсіб olmədi. Və bu bəbdə nəq eliyibdur kim, Həzrət nubuvvə pənəh əleyhissəlam səhabeyi kubərə buyurubdur kim: " Lə təfzuluni ələ Yunus bin Matta liəhədin inni qultu Favqəl ərşi lə iləhə illə ənt subhanəkə və qalə Yunusu fil qəəri zuluməti lə ilahə illə əntə

subhanəkə” Yəni təfzil verməniz məni həzrət Yunusə bir kimsə içün kim, mən ərş ələdə təsbih və təhlil dedim və əvvəl qəər dəryadə təsbih və təhlil dedi, zira kim qərb ilahi nisbət cəmi məkənə musavirdur, cənab həqqin nuri hamı yerdə hazırdır.” (2, səh. 105)

Sabir Həsənli “Peyğəmbərlər tarixi” kitabında böyük islam alimi Təbəriyə istinadən yazır: “Onlar peyğəmbəri suya atmağa cəsərət etmədilər. Yunus onlara püşk atmağı təklif etdi. Bu yolla üç dəfə atılan püşk Yunusa düşdü. Gəmidəkilər üçüncü dəfədən sonrada Yunusu suya atmadılar, gecə Yunus özü-özünü suya atdı. Allah dəryada üzən nəhəng balığa (nərə balığına) Yunusu udmağı, amma yeməməyi vəhy etmişdir.” (10, səh. 291)

Sədrəddin Bələği “Quran qissələri” kitabında buyurur: “Bu zaman Tanrı böyük bir balığa əmr etdi ki: Onu udub qarnında saxlasın, bu şərtlə ki, ətini yeməsin, sümüyünü sındırmasın və onu İlahi əmanət kimi saxlasın.” (15, səh.155)

Digər İlahi peyğəmbərlərin hər biri möcüzə sahibi olmuş və bu hadisələrin çoxu dolğun sürətdə Qurani-Kərimdə göstərilmişdir. Qurani-Kərimdə çəkilən misallardan aydın olur ki, əslində bu möcüzələr inanmayanları doğru yola çəkmək əks təqdirdə isə şiddətli əzabla qarşılacaqları haqqında məlumat verilmişdir. (14, səh. 142) Biz onların bir neçəsinə nəzər yetirək:

1. Həzrəti Nuh qövmünün tufanla həlak olması, (Hud-11, Furqan-37 və b.)
2. Həzrəti Salehin dəvəsi, (İnşirah-13)
3. Həzrəti İbrahimin oda atılıb yanmaması, (Ənbiya-69, Ənkəbut-24, Saffat-97)
4. Həzrəti Musanın əsasının ilan olması, (Şuəra-32 və b)
5. Həzrəti İsanın ölülərin diriltməsi, (Ali-İmran-49, Maidə-110) (19, səh. 55)

2. Doğruluq

Doğruluq peyğəmbərliyin ikinci mühüm əsasıdır. Peyğəmbərlik doğruluq ilə hərəkət edir. Peyğəmbərlərin ağızından çıxan hər kəlmə, hər hərf haqdır, həqiqətdir. Çünki onlar heç bir yanlış söz danışmazlar. Qurani-Kərimin Ən-Nəcm sürəsinin 3-4-cü ayətlərində oxuyuruq: “O, kefi istəyəni (havadan) danışmır... Bu, ancaq (Allah dərgahından) nazil olan bir vəhydir.” (1)

Doğruluq sifəti bərəsində Əhməd Ərdəbili qeyd etmişdir ki, “Pəs etiqadımız budur kim, əvvəl həzrət hər əmr kim həq təala canibindən xəlqə götürübdür, təmam həq və sidqdur. Zira kim əvvəl peyğəmbər sadıqul qovldur. Mənasi yoqdur kim, həq təala kəzzabin əlində möcüzət zahir eyliyə və ələyazbillah əvvəl həzrət kəzzab olsa, lazım gəlur kim, həq təala təklif qəbih eləmiş ola. Yəəni xəlqə buyurmuş ola kim,

kəzzaba təsdiq eyliyələr. Və təsdiq kəzzab bilbədihə qəbihdir və məlzum kim, rəsul olməqdir. İkisi dəxi batil və ləğvdur." (2, səh. 93)

Allah əgər bu peyğəmbəri xalq arasına təbliğ üçün göndəribsə deməli bu doğru danışan kimsədir. Mümkün deyil ki, Allah yalan danışan bir kimsəyə Quran kimi möcüzə verə. Əgər peyğəmbər doğru deyilsə bu Allahın tövhid sifətlərinə də ziddir.

Peyğəmbərlər camaatla rəftarında səhvə yol verərsə və ya etibarsız olarsa, bu, nöqsan sayılar. Əgər etdiyi səhvə görə qarşısında olan şəxsdən bağışlanmasını istəsə bu da vəhy amilinə ziddir. Çünki Peyğəmbərlər vəhy yolu ilə insanları səhvlərdən uzaqlaşdıraraq doğruluqa və etibarlı olmağa səsləyir. Əks halda isə Peyğəmbərin cəmiyyət qarşısında üzr diləməsi və peyğəmbərə səhvini başa salan insanlar özlərinin Allahdan daha elmlı olduqlarını düşünərlər. (12, səh. 74)

Sonucu Peyğəmbərin ərəblər arasında məşhur ləqəblərindən biri də "Əmin" (etibartlı, əmanətdar) idi. Bu barədə Ali-İmran sürəsinin 161-ci ayətində oxuyuruq: "Heç bir peyğəmbərə əmanətə xəyanət etmək yaraşmaz"

3. İsmət (Məsumluq)

İsmət "günah etməmək, günahlardan qorunmuş" deməkdir. Allah-Təala insanlara yol göstərməklə məsul olan peyğəmbərləri onların etibarına xələl gətirəcək günah və xətalardan azad etmişdir. Allahın hifzi, himayəsi altında yaşayan bu müstəsna insanlar – peyğəmbərlər ömrün heç bir çağında günah işləməmişlər.

Məsumluq sifəti haqqında Əhməd bin Məhəmməd bildirmişdir ki, "Pəs sabit oldur kim, əvvəl həzrət sadıqəl qovldur. Və dəxi etiqa dimiz budur kim, əvvəl həzrət məsumdur əslən və mütləqən ondan günah kəbirə və səğirə sadir olmiyubdur, nə əmədən və nə səhvən. Və əsəmət əvvəl lütfdür kim, mukəllif onun səbəbi ilə həq təalayə yaqun (yaxın) olur və onun səbəbi ilə məsiyətdən irəğ olur. Yəəni bavucud qüdrət ilə məəsiyyəətə aludə olməz." (2, səh. 93)

Əgər bir kimsə Allahın yer üzərinə göndərdiyi elçidirsə və doğru danışdırsa onun fasiq (günahkar) olması düzgün deyil. Bir halda ki, peyğəmbər məsum olmasa onun sözüne və günahsızlıq prinsipi üzərində gətirdiyi qanunlarına etimad etməzlər.

İnsan varlığının ixtiyarı öz əlində olduğu üçün onun günah etməsi qaçılmazdır. Səhv etməmək isə peyğəmbərlərin müəyyən baxışlara malik olmasından yaranmışdır. Belə ki, günah etmək, insan övladının daxilində olan imanının zəifliyindən xəbər verir. Bir halda peyğəmbərlər iman təbliğatçısıdırlar, onlara ismət sifətini şamil etmək olar. (16, səh. 176-177)

Deməli, hər bir peyğəmbər Allaha gedən yolda günah etməməyi təbliğ edirsə, onun özünün günah sahibi olması ağıla və məntiqə ziddir. Bir halda Allah Yusif

sürəsinin 24-cü ayətində buyurur: “*Biz belə etdik ki, pislili və zinanı ondan sovuşduraq. Həqiqətən o bizim seçilmiş bəndələrimizdən idi.*”(1)

Nəticə olaraq qeyd etmək olar ki, nübüvvət mövzusu İslam dinində əqidə məsələlərində mühüm yer tutur. Yaşadıqları zaman və gətirdikləri qanunlar fərqli olsa da, İslam əqidəsində İlahi elçiləri qəbul etmək və aralarında heç bir fərq qoymamaq lazımdır. Bütün peyğəmbərlər Allahla vəhy, ilham və ya mələk Cəbrəil vasitəsiylə əlaqə saxlamış və aldıkları hökmləri cəmiyyətə istisnasız çatdırmışlar.

Nübüvvətlə bağlı yazılmış bir sıra dəyərli əsərlərin sırasına orta əsr Azərbaycan islam alimi Əhməd Ərdəbilinin “Əqaidul-İsləm” əsərində mühüm yer tutur. “Əqaidul-İslam” əsərinin 4-cü babında (fəslində) Nübüvvət məsələlərinə dolğun sürətdə aydınlıq gətirilmişdir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT:

1. Vasim Məmmədəliyev, Ziya Bünyadov, Qurani-Kərim - azərbaycanca tərcümə, Bakı 2007
2. Əhməd Ərdəbili, Əqaidul-İsləm, Tehran-1380 h.ş
3. Əhməd Ərdəbili, Hədiqətuş-şia, Qum-tarixsiz
4. Əhməd Ərdəbili, Məcməul faidəti vəl burhani fi şərhi irşadil əzhan, Qum-tarixsiz
5. Əli Əkbər dehxoda, Luğətnamə, Tehran-1337 h.ş
6. Bekir Topaloğlu, İlyas Çələbi, Sait Özerverli, Mustafa Sinanoğlu, İslam dinin əsasları-Əqidə, Bakı-2010
7. Ayətullah Məkarim Şirazi, Usuli-Əqaid, Qum-tarixsiz
8. Məhəmməd bin Yaqub Kuleyni, Usul-Kafi, elektron veriya-ərəbcə
9. Məhəmməd Səidmehr, Kəlam elmi I cild, Bakı-2013
10. Səbir Həsənlı, Peyğəmbərlər tarixi I cild, Bakı-2001
11. Əllamə Misbah Yəzdi, İslamda əqidə əsasları, Bakı-2012
12. Elçin Əsgərov və Natiq Rəhimov, İslamın əsasları, Bakı-2002
13. İhsan Atasoy, Peyğəmbərlər tarixi, Bakı-2011
14. Kamran Məmmədov, İslam əqaidi, Bakı-2011
15. Sədrəddin Bələği, Quran qissələri, Bakı-1992
16. Mürtəza Mutəhhəri, İslam dünyagörüşü, Qum-1379 h.ş

XÜLASƏ

Məqalədə orta əsr Azərbaycan islam alimi Əhməd Ərdəbilinin "Əqaidül-isləm" əsərində "Nübüvvət" məsələləri haqqında təhlil aparılmışdır. Müəllif qeyd edir ki, alimin yazdığı "Əqaidül-islam" əsəri dəyərli bir vasitə olmaqla yanaşı "Nübüvvət" mövzusunda yazılan kitablardan heç də geridə qalmır. Əsərdə alim "nəbi" ilə "rəsul" arasındakı fərqləri izah etməklə yanaşı peyğəmbərlərə xas olan bir sıra xüsusiyyətləri də mükəmməl surətdə oxucuya çatdırmışdır.

SUMMARY

In the article the questions of "Prophethood" were analyzed in the work of "Aqaidul-İslam" by Ahmad Ardabili, the medieval Azerbaijan islamic scholar. The author notes that the work of "Aqaidul-İslam" written by the scholar is not only a valuable tool, but also it is not behind from the books written in the theme of "Prophethood". The scholar has explained the differences between the "messenger" and the "prophet" and has perfectly brought to the reader a number of features peculiar to prophets.

РЕЗЮМЕ

В статье средневекового исламского ученого Азербайджана Ахмед Ардебилли «Агаидул-ислам» проводятся анализы про «пророчество». Автор отмечает, что написанное автором произведение «Агаидул-ислам» будучи ценным пособием, не уступает книгам написанным по теме «пророчество». В статье ученый объясняя разницу между «посланником» и «пророком», в совершенной форме доводит до читателя и ряд особенностей присущие пророку.

Çapa tövsiyə etdi: f.e.d.K.Şərifov